

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Добрин Христов Канев, НБУ, Политически науки (3.3)

на дисертацията на **Момчил Неков** на тема **„Организационно развитие и вътрешнопартийна демокрация в основните политически партии в България от 1989 – 2014 година“**

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.3. Политически науки

Представената за публична защита дисертация на Момчил Неков на тема „Организационно развитие и вътрешнопартийна демокрация в основните политически партии в България от 1989 – 2014 година“ със своите 244 страници текст заедно с подходящи приложения и богата библиография, както и с научния си стил отговаря на формалните критерии за подобен род изследователски продукт. Изпълнени са и другите нормативни изисквания като адекватното отразяване на съдържанието на дисертационния труд в автореферата, както и реалистична самооценка на приносните моменти. Налице са и публикации по темата на доктората.

И от съдържателна гледна точка дисертацията притежава качества на сериозен и задълбочен научен труд. Тя е завършено и логично изградено изследване, което и в този аспект отговаря на критериите, поставени пред една докторска теза.

Основания за подобно заключение откривам в следните характеристики на дисертационния труд:

Най-напред бих отбелязал, че *дисертантът е насочил погледа си към проблеми, които се отличават както със своята научна значимост, така и с безспорната си актуалност.*

Темата на дисертацията ни насочва към големия проблем за политическите партии в България (а и не само тук), за способността им да изпълняват своите функции, които продължават да бъдат жизнено важни за цялостното функциониране на демократичната политическа система. Не е тайна, че през последните десетилетия множество изследвания (както и самите политически реалности) дават достатъчно доказателства за упадък на

партиите, за снижаване на техния потенциал да поддържат пълноценното функциониране на съвременните представителни демокрации, да бъдат ефективно свързващо звено между граждани и управленска система, да играят пълноценно ролята си на едновременно формиращи и реализиращи публични политики. Това се отнася с още по-голяма сила за партиите в новите демокрации, в т.ч. и за българските партии.

Същевременно без система на консолидирани, отговорни и обществено вкоренени партии, особено при парламентарни режими като България, трудно може да се постигне високо качество на самата демокрация. Тяхната цялостна роля на активни посредници между гражданите и държавата не е по силите на други формирания или, ако такива групи или организации се опитат да го вършат, рано или късно те се превръщат в партии, независимо от първоначалните им намерения. От тази гледна точка няма съмнения както в научната и практическа значимост, така и в актуалността на темата на дисертацията на Момчил Неков.

От друга страна, именно поради значимостта на партиите за качеството на демокрацията партиите и партийната система в България са една област на политическата система, на която като цяло българската политология обръща сравнително повече внимание отколкото на други нейни аспекти. През годините ред автори са изследвали подробно както възникването и развитието на отделните релевантни партии в България, техните членове и избиратели, така и основни характеристики на българската партийна система и факторите, които са я формирали. Българската партийна система по правило по-често е в полезрението и на чуждестранни учени, които се занимават със сравнителни изследвания.

Оттук се очертава и първото предизвикателство пред автора - да намери свой подход към темата, да открие неизследвани или недостатъчно изследвани досега аспекти на дейността на българските партии. Постигане на дисертанта е, че той наистина е ***избрал специфичен изследователски ракурс, който му открива пътя за собствени приноси в това наситено изследователско поле.*** Организационното развитие на партиите, както и състоянието и тенденциите на вътрешнопартийната демокрация са по-скоро в периферията на изследователските усилия на политологията у нас, но и в по-широк мащаб.

За да могат успешно да изпълняват функциите си в политическата система, партиите трябва да разполагат с достатъчна организационна мощ, да са налице вътрешна сплотеност и партийна лоялност, но едновременно с това и демократично изграждане на партиите и

демократичност на процесите вътре в тях. Вътрешнопартийната демокрация осигурява формирането на политическата воля отдолу нагоре, дава максимални възможности за участие на членовете и за техния контрол върху ръководството. Ако дадена партия изглежда дисциплинирана и сплотена, но това се осигурява за сметка на демокрация в нея, чрез монополизирание на властта и чрез строга йерархичност, тя в последна сметка ще застраши и самата демокрация. В такъв тип партия партийните елити и носителите на публични постове на практика нямат солидна връзка с членската база, а оттам и с гражданите. В последна сметка такива партии се превръщат в инструмент в ръцете на тяхното ръководство или дори на лидера си. В този смисъл и изборът на по-тесния изследователски ракурс от страна на Момчил Неков е напълно оправдан, доколкото е както важен, така и недостатъчно изследван.

Насочвайки се към самия дисертационен текст, можем да установим, че авторът *е формулирал ясно своите цел, задачи, хипотези*. Той подлага на анализ от гледна точка на организацията и на вътрешнопартийната демокрация осем от основните политически партии в България в един продължителен период от време (четвърт век, през който са минали осем цикъла на парламентарни избори), като целта му е „да се проучи съотношението между партийната организационна структура и развитието на вътрешнопартийната демокрация на политическите партии в България след 1990 г., като се създаде методика и се използват надежден изследователски инструмент за количествено измерване на това съотношение“ (с. 3). По-конкретните си задачи дисертантът е видял в два аспекта. Първият е по-скоро общотeorетически и визира обзор и критична оценка на досегашни изследвания по темата, преглеждане и актуализация на някои понятия в тази област, изграждане на подходяща изследователска методология. Вторият се фокусира върху разкриване на характера на феномените и процесите, свързани с вътрешнопартийната демокрация на изследваните български партии, установяване на определени тенденции в това отношение, търсене на възможност за политически прогнози.

Хипотезата на автора е, че „съществува определено оптимално съотношение между организационната структура и развитието на вътрешнопартийната демокрация на политическите партии, което позволява, от една страна, запазване на единството на съответната партия, а от друга – осигуряване на благоприятни условия за развитието на

нейните партийни структури като при това се съхранява управляемостта на процесите и се обезпечават виталността на партията“ (с. 2).

Друго предизвикателство, с което авторът се е справил успешно, е да изгради *подходяща за реализация на изследователските задачи методология и да разработи необходимите методически техники за своя анализ*. В случая става дума за комплексен подход, при който са съчетани, от една страна, традиционни изследователски методи на политологията в първите две глави, в които се изясняват основни понятия и се проследяват аналитично процеси на развитие на партиите в България, с качествени методи, от друга, изразили се в значителен брой дълбочинни интервюта с лидери на изследваните партии, и накрая и с количествени методи, от трета страна, при разработване и прилагане на формула за измерване на вътрешнопартийната демокрация.

Източниците, на които се е позовавал дисертантът (общо 137 заглавия на кирилица и латиница), са осигурили необходимата основа за разработване на дисертационния текст. Сред първичните източници важно място заемат уставите на изследваните политически партии в рамките на целия двадесет и пет годишен период, на базата които освен всичко е разработено и важно приложение на дисертацията. Вторичната литература е достатъчно богата и представителна, но все пак и в този вариант на текста класически и ключови автори и трудове в изследователското поле на автора (Джовани Сартори, Морис Дюверже, Франк Нойман) са цитирани през други автори, което би трябвало да се избягва в труд на такова равнище.

Избраната от Момчил Неков *структура на дисертацията и логика на изследването* създават необходимите предпоставки за аналитично и последователно излагане на проблемите. Пътят, по който е тръгнал авторът, започва с изясняване на общите проблеми и стига до създаване и прилагане на формула за измерване на вътрешнопартийната демокрация.

В първа глава са третираните основните понятия, с които работи дисертантът – политическа партия, политическа организация, като в центъра с право е понятието за вътрешнопартийна демокрация, което обаче след това е допълнително изяснявано в третата глава. Тук като че ли в известна степен се къса връзката, но по-скоро се стига до някои повторения в работата.

Идеята в първа глава да са концентрирани общотеоретични и дефиниционни проблеми се нарушава в последните два параграфа на главата, където са намерили място бегло описание на етапите на развитие на политическите партии, както и виждания за спецификите на политическите партии в новите демокрации в Централна и Източна Европа.

Втората глава е посветена на анализа на основните политически партии и на партийната система в България в изследвания от автора период. Тя е необходима с оглед решаване на изследователските задачи. Тук е обоснован и изборът на автора за партиите, които той изследва и определя като „основни политически партии“ в страната, позовавайки се на критерии за релевантност на партия, посочени от Джовани Сартори. Това очевидно е станало необходимо поради решението на автора да включи сред релевантните партии в България в този период ВМРО, която никога не е имала електоралния ресурс да влезе самостоятелно в парламента или да бъде водеща сила в коалиция, преминала изборната бариера, за сметка например на партия като Българския бизнесблок, която го е сторила. В тази глава, принципно обърната към българската партийно-политическа сцена, са се появили и някои анклавни (обща разсъждения за типовете партийни семейства, общо представяне на законодателното регулиране на партиите), които отслабват силата на последователността в анализа на българските партии.

Третата глава е най-важната в дисертационния труд. Не е случайно, че тя заема и почти половината от писмения текст. Тук най-напред са представени измеренията (критериите по формулировката на Неков) на вътрешнопартийната демокрация, които авторът малко по-късно ще използва, за да изследва от тази гледна точка последователно партиите от „първата“ и от „втората“ партийна система. В това отношение той е възприел използваните от Карасимеонов и Любенов пет измерения (права на партийните членове; правомощия на местните партийни организации; права на председателя на партията; отношения партия-парламентарна група; хоризонтални структури) и към тях е добавил шесто - организационна структура, което според автора трябва да „внесе допълнителна яснота по изследването на поставената задача за степента на концентрацията на власт и централизацията вътре в партиите“ (с. 114). Продължено е с изясняването на спецификата на това понятие, както и на понятието организационно развитие. Разшифрована е споменатата още в увода като „специфична авторска перспектива на изследването“ теза, че „шестият критерий

‘организационна структура’ се превръща не в един измежду много критерии, а в специфичен фокус, който сменя другите, съдържайки ги в себе си и създава оптиката на изследването“ (с. 7-8).

Тук е представена методологическата рамка и дизайна на количественото изследване, водещо до създаване на формула за изчисляване на коефициента на вътрешнопартийна демокрация. Тук са инкорпорирани извадки от качествените изследвания в лицето на споменатите вече дълбочинни интервюта, проведени от автора. Тук можем да открием и резултатите от прилагането на коефициента, показващ степента на вътрешнопартийна демокрация на отделните партии по време на двата етапа на развитие на българската партийна система.

В заключението се хвърля поглед назад и се представя постигнатото от автора. Струва ми се ненужно „лиричното отклонение“ на с. 202 за цялостна оценка на българската демокрация, направено на няколко реда. Подобни кратки пасажки откриваме и на други места в дисертацията (с. 100-101, 106).

Този птичи поглед върху организацията на дисертационния текст още веднъж ни показва, че става дума за цялостно завършена работа с логическа структура, която се движи от общото до частното и е довела до търсените от автора резултати.

Когато трябва да се оценят новите научни идеи и резултати, които съдържа представената дисертация, първо трябва да споменем отново факта, че тук самата тема, която е и важна, и актуална, е получила по-задълбочена и по-обхватна трактовка от досегашни изследвания в това поле.

Авторът е предприел и самостоятелна стъпка към разширяване на съществуващ модел за анализ на вътрешнопартийната демокрация, като го е допълнил с нов елемент и по този начин е стигнал до по-конкретни изводи за изследваните феномени. Той е положил значителни усилия да обоснове тази своя стъпка и да изгради една сложна връзка между новия елемент (организационна структура) и вътрешнопартийната демокрация (с другите ѝ пет измерения), както и с по-общото понятие организационно развитие.

На базата на тези шест измерения Момчил Неков е разработил и приложил специфичен Коефициент за степента на вътрешнопартийна демокрация. Някои от получените резултати може да предизвикват и спорове, но като цяло по този начин също е разширен аналитичният поглед към вътрешнопартийната демокрация на основните български политически партии.

За разширяване на знанието по изследваните въпроси са допринесли и проведените от автора (и представени като обемно приложение) дълбочинни интервюта с голям брой партийни лидери, включващи въпроси по темата на дисертацията.

Същевременно в дисертационния текст могат да се открият и слабости, неточности, възможности за подобрене.

В определени моменти Неков е изпаднал в изкушението да изследва подробно някои аспекти на партиите, които нямат такава значимост за изпълнение на изследователската му задачи. Това е довело до известно разпиляване на усилията, до недостатъчно центриране и до известна самоцелност на анализа.

Стилът на автора като цяло е академичен, но се срещат както повторения (например с. 40, 154 187 и др.), така и смесване на стила на цитиране (с. 18 20, 22, 27 и др.) и непълни данни на цитирани източници (с. 115, 116, 135), а също и определени неточности като погрешно изписани имена на автори (вж. с. 62, 63, 73). Починалият през 1936 г. Роберт Михелс едва ли може да бъде третиран като съвременен автор (с. 111).

Авторът правилно подчертава изключителните правомощия на централното ръководство на ГЕРБ (с. 169). Освен че организационната ѝ структура наподобява остра пирамида, е важно да се подчертае и липсата на по-широко междинно звено между Изпълнителната комисия и конгреса, което да е постоянен орган между конгресите, както и дългия срок между два конгреса (четири години), което още повече усилва степента на централизация и на елиминиране на членове и местни организации от участие в партиен живот. В Германия например законът изисква свикване на партийни конгреси на всяка втора календарна година. В тази връзка бих препоръчал при анализа на законодателното регулиране на политическите партии (с. 90-91) да се представят по-широко именно създадените по законодателен път в тази страна организационни предпоставки за вътрешнопартийното

участие, например предписване на регионална организационна структура, която да е близка до обикновените членове на партиите.

Независимо от тези и други възможни недостатъци в дисертацията, представената докторска теза е един сериозен научен труд, плод на самостоятелна работа. Авторът е изпълнил поставената цел и е демонстрирал отлични познания в изследователската си област, както и способност за научни търсения. Той несъмнено разширява познанията ни за проблемите на вътрешнопартийната демокрация, за възможностите за нейното измерване, за степента ѝ в основните български политически партии. Всичко това ми дава достатъчно основания, за да изразя своята подкрепа за присъждането на образователната и научна степен „доктор по политология” на Момчил Неков.

София, 13 юни 2019 г.

доц. д-р Добрин Канев